

Universita Karlova v Praze. Filosofická fakulta

Posudek bakalářské práce

Ondřej Bis, *Aristotelovo pojetí příčiny*

Autor se věnuje vybraným textům vztahujícím se k otázce příčiny u Aristotela a s nimi spojeným interpretačním problémům. Předmětem druhé části (Úvod je číslován jako 1.) je rozbor dvou kapitol II. knihy *Fyziky* (3 a 7). Autor prokazuje dobré porozumění textu a schopnost pracovat s řeckým originálem i s klasickou interpretací Tomáše Akvinského. Vystopovat filosofický význam referovaných tezí se však neodvažuje a raději se spokojí s tím, co mu jako relevantní předkládá sekundární literatura. Té se věnuje v následující, třetí, kapitole. Sama o sobě dává tato část dobrý smysl, neboť autor zde učiní určitá pojmová rozlišení a odliší dvě základní interpretace pojmu *aitia* – jako bytostného prvku přírodního dění a jako principu vědeckého vysvětlení –, přičemž jasně dovodí, že Aristotelův pojem příčiny zahrnuje obojí a že redukce na jeden nebo druhý z nich, nebo dokonce na pouhou lingvistickou entitu, je neoprávněná. Avšak souvislost s předchozí částí je velmi volná, z parafráze textu žádné takovéto hypotézy ani problémy nevyvstaly.

Odlišný charakter mají také poslední dvě kapitoly, které převážně sledují existující výklady jiných autorů a jsou pak doplňovány odkazy na primární text. Čtvrtá kapitola nabízí podrobnější analýzu jednotlivých čtyř příčin včetně jejich vzájemných vztahů. Pátá kapitola přináší vypointovaný závěr, v němž se autor snaží vykázat příčiny jako jednotu, a v návaznosti na Moravcsikovu interpretaci ukazuje *úsia* jako vztažný bod Aristotelova pojetí příčiny.

Z této části poněkud vybočuje pododdíl 4.3.1. zabývající se formální příčinou. Obsahuje velmi zdařilé představení Aristotelovy teorie *úsia*, které staví na jasné a jednotné interpretaci *Kategorií* a *Metafyziky Z*. Postupuje přitom zcela samostatně; k sekundární literatuře odkazuje pouze jedinkrát, a to v kritickém bodě zkoumání, kdy má vyložit zjevnou diskrepanci mezi Aristotelovým pojednáním v obou spisech. Domnívám se, že takto by v ideálním případě mohla vypadat celá práce.

Neprojojenost jednotlivých částí je výrazným prvkem celé práce. Nesourodě působí zejména přechod mezi prvními dvěma kapitolami. Svůj díl odpovědnosti za to nese jistě povaha zde užívané sekundární literatury, která často tíhne k sledování výhradně vlastních problémů. Zdá se však, že autor nenašel způsob, jak ji zahrnout, a přitom se nenechat odvést od textu. Z tohoto hlediska se zdá být vydělení těchto tzv. diskusí do zvláštní kapitoly nakonec šťastnou instinktivní volbou. Tato separace zároveň nebrání, aby si student něco poučného odnesl. Soudím tedy, že předvedený způsob pojednání je pro bakalářskou práci dostačující, do budoucna však doporučuji snažit se klást problémy samostatně, a zejména na základě četby původního textu.

Nyní k jednotlivým problémům: Ve 3. kapitole začne autor náhle pojmově rozlišovat mezi *aitia*, vyjadřující Aristotelovo pojetí příčinnosti, a „příčinou“, která je typická pro moderní pojetí. To je trochu matoucí vzhledem k tomu, že se dosud mluvilo u Aristotela o příčině a zároveň se tak nazývá celá práce. Jiný terminologický problém spatřuji v používání latinského pojmu substance pro *úsia*, což neodpovídá autorově úzkostlivé snaze o přesnost ohledně *aitia* předvedenou v 3. kapitole. Za nevhodný považuji i překlad *tropoi* jako „modů“ místo obvyklého „způsoby“. Za obojím zjevně stojí vliv anglicky psané sekundární literatury.

Po jazykové stránce má práce uspokojivou úroveň, formulačně ovšem někdy pokulhává. Významné teze se často opakují, což lze snad připsat autorově pochopitelné snaze si obtížnou materii fixovat. Nedokonalé jsou odkazy v poznámkách pod čarou. Některé z nich nejsou jednoznačné (např. u Tomášova komentáře se neuvádí autor), některé úplně chybí (str. 33) nebo neodpovídají dokládané tezi (str. 49). Velmi neobvyklé je to, že údaj „Tamtéž“ neodkazuje na bezprostředně předcházející poznámku, ale zřejmě na nejbližší citovanou sekundární práci.

Lze narazit na několik argumentačních rozporů: na str. 18 se o přírodovědném zkoumání na jednu stranu říká, že vyžaduje všechny čtyři příčiny, na druhou stranu je charakteristické splynutím tří z nich (srv. také str. 20). Na str. 24 se autor zdá vyslovovat rozporně k významu otázky „proč“:

vyjadřuje, i nevyjadřuje příčinu. Podobně účinná příčina hraje (str. 26), i nehraje (str. 52) roli iniciátora pohybu. Tvrzení na str. 27, podle něhož „příčina jako vysvětlující faktor přesně neodpovídá příčinám jako formálním principům“ se zdá být v rozporu s hlavní tezí kapitoly.

Možná bibliografická doplnění mohou být v oblasti klasické řecké filosofie samozřejmě nekonečná a uznávám, že autor stojí před nutností výběru. Přesto lze považovat za jistý nedostatek, že autor nepřihlédl některé z klasických monografií k Aristotelově přírodní filosofii, které jsou v našich knihovnách snadno dostupné, např. k Rossovu úvodu k *Fyzice* nebo Wielandově *Die aristotelische Physik*. Zvláště posledně zmíněnou publikaci by bylo zajímavé zohlednit vzhledem k autorem odmítané tezi o jazykovém charakteru otázky „proč“. K problému účelové příčiny existuje rovněž monografie v češtině (Spaemann – Löw, *Účelnost jako filosofický problém*) se samostatnou kapitolou o Aristotelovi.

Po obsahové stránce se mi jeví jako nepropracovaný vztah mezi formální a látkovou příčinou. Zatímco proces a důvody redukce účelové a účinné příčiny na příčinu formální jsou popsány důkladně a opakovaně, a zároveň je správně zdůrazňována přednost formy nad látkou z hlediska její samostatnosti, k vyvození společného důsledku těchto dvou tezí se výslovně nedospívá, přestože by byl pro cíle práce velmi zajímavý. Říci, že forma je „metafyzicky hodnotnější než látka“ (str. 56) nestačí, nepochopíme-li základ této nadřazenosti. Tímto základem je redukce analogická oné první v řadě *eidōs*, nyní v řadě přirozené *úsia*: *hylé* lze v jistém smyslu převést na *morfé/eidōs*, a to nakolik formální příčina zakládá příčinu látkovou, neboť látka je příčinou jenom proto, že sama má substanciální formu. Přestože by autorova celková argumentace tento závěr umožňovala, a dokonce vyžadovala, nenacházíme bohužel dovození, pro Aristotela klíčové, že dvojí redukce příčin směřuje k *eidōs*. Autor by přitom tímto tvrzením mohl navázat na dva svoje zásadní poznatky: jednak na identifikaci *úsia*, v níž se sjednocují čtyři příčiny, s *eidōs*; jednak na tezi o podvojně povaze *aitia*, jež je principem bytí i principem vysvětlení – *eidōs* hraje v Aristotelově ontologii a epistemologii právě takovou dvojí roli.

Přes tyto dílčí – a částečně již i interpretační – výhrady se domnívám, že práce byla dobře zvládnuta. Autor se umí vypořádat s obtížným primárním textem, dobře se orientuje v Aristotelově myšlení, předvedl schopnost vědecké práce. Doporučuji k obhajobě s hodnocením výborně až velmi dobře.

Jakub Jinek
Praha, 30. května 2013